

É Romani Glinda

Den romska spegeln

Pris 90 kronor

mars-april

Nr 2–2013

8 april 2013 firades
Internationella Romadagen

Redaktören har ordet

Gratulationerna strömmade in inför den Internationella Romerdagen 8 april som firades över hela världen. É Romani Glinda bjöd in stort på Tensta träff med många romer och myndigheter på plats.

Myndigheter i andra kommuner hade också bjudit in romer och de som hade tillgång till en romsk flagga hissade den, men i Växjö förbjöds man att hissa flaggan av moderaten och kommunalrådet Bo Frank. Enligt honom flaggar man bara med nationalstatsflaggor, med undantag av Prideflaggan. Kommunen prioriterar mångfald hade han sagt till sitt försvar efter anstormningarna från de övriga partierna som hade fått lov att hissa flaggan på kommunhusets flaggstång.

Var fanns mångfalden i detta beslut? Romer samer, judar, tornedalingar sverigefinnar är mångfald om han inte visste det. Nää, han går nog som många andra moderater i Sverigedemokraternas fotspår.

Dagarna efter hade integrationsminister Erik Ullenhag bjudit in ett tjugotal länder till ett rundabordsamtal på Rosenbad för att ta fram en strategi för att förbättra situationen för romer i Europa. Olika romska aktörer från Sverige var inbjudna som åhörare med möjlighet att kommentera från golvet. Alla var eniga om att situationen för romer var akut. Många rapporterade om outhärdliga levnadsvillkor under mötet. Ingen av de inbjudna kunde säga att romerna har det bra i deras land. Trots alla länderrapporteringar från delegaterna kom det väldigt få förslag till åtgärder för att förbättra situationen. Synd också att många av deltagarna var tvungna att lämna mötet innan det var slut för att passa sina flyg för att återresa. Synd var det också att arbetsdepartementets personal upptog platser vid rundabordet, platser som svenska romer kunnat fått i stället för att sitta utmed väggarna. Konferensen handlade ju om romer. Synd var det även att man inte kunde utnyttja sin rättighet få tala på romanés då konferensspråket var engelska med svensk tolkning.

Det talades om romers situation i

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion: Maja-Lena Taikon,

Rosario Ali Taikon

Bengt O Björklund

Veronika Portik

Mia Taikon

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: red@romaniglinda.se

Europa, om romer som lever under svältgränsen, om brist på bostäder och tvångsförflyttningar och demolering av romska bosättningar. Men vad händer runt knuten här i Sverige. Stockholms stad hotar med demolering av en romsk bosättning bakom Högdalstippen om de inte självmant flyttar från platsen. Till hjälp hade de Socialstyrelsen, Kronofogden och Polisen. Regeringen står maktlösa i frågan, säger företrädare. De kan inte lägga sig i ett kommunalt beslut, men kritisera andra länders behandling av romer det kan man.

Stockholms stad har tidigare hyrt ut marken till en entreprenör. Det är klart att han ska kunna använda marken för sitt ändamål. Men hade det behövt gå så långt att man kom med hot om demolering av vagnarna?

Man talar om att det har funnits cirka tusen tiggande romer på Stockholms gator under den kalla vintern. Hur kommer det då att se ut när arbetssökande romer kommer till sommaren då klimatet är bättre? Vilka förberedelser har

Innehåll:

Debatt	sid. 3
Porträtt: Hans Caldaras	sid. 4-5
Polenresan	sid. 6-7
Forum för levande historia	sid. 8-9
Romsk musik i Göteborg	sid. 9
Internationella Romadagen	sid. 10-16
Vitboken	sid. 18
Majlis Nilsson	sid. 19
Romska bussförare	sid. 20
Int. kvinnodagen	sid. 21
Ralf Novak får pris	sid. 21
Romer på agendan	sid. 22-23
Romer på museet	sid. 24-26
Bakro	sid. 26
Boktips	sid. 27
Dikt	sid. 27
Rosenbad	sid. 28-29
Recept	sid. 30-31

Bilden på framsidan är tagen under 8 aprilfirandet på Tensta träff av Bengt O Björklund.

Vår bidragsgivare

Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Stockholmsstad för dessa? Stockholms stad har förberett sig för utländska hemlösa i olika projekt, men vad gör man för de kommande arbetssökande romer från Balkan? Det råder fri rörelsefrihet i Europa, tre månader i varje land. En europé behöver inte söka arbetstillstånd. Inhemska romer i Sverige får inget arbete, hur ska så dessa romer få arbete? När de upptäcker att det inte finns något arbete, söker de sig till gatan och tigger. Vilken strategi finns det?

Glädjande är att Ralf Novak Rosengren fick två priser på Världsmusikgalan i Gävle.

Njut av våren!

Vart är Europa på väg?

Text: Hans Caldaras

Fattigdomen och eländet sprider sig runt om i Europa som en farsot bland många romer och andra människor. Alltför från till exempel Rumänien tvingas till våra breddgrader för att dagarna i ända i bitande kyla sitta i en snödriva för att titta sig en slant, eller vanka på gator och torg med sina muggar i hopp om att någon visar dem förståelse och medkänsla. En del övernattar i skogar inte långt från våra ombonade och välordnade hem. De undviker att mätta sina magar för att varje peng är välkommen till "sparbössan" som en garant att klara livhanken när man återvänder till sitt hemland. Vargavintern och hungern tär både på kropp och själ, men likgiltigheten, bespottandet och förebråelser om att de är kriminaliserade och kommer hit för att parasitera på folk är mer plågsam.

De har inget att stå emot mer än att hoppas på att det finns människor som inte tar dessa skrönor på allvar. Men cynismen gror hos folk som tar skygglapparna på, det är lättare så än att räcka ut en hand. För inte så länge sedan ursäktade man sin ovilja att ge pengar till uteliggare genom att beskylla dem för drogmissbrukare och alkoholister. Idag beskylls romerna för att de är "organiserade brottslingar".

Nyligen fann jag en familj på tre personer från Rumänien, som sov på pappkartonger i ett litet tält i en skog i Fittja. De hade kommit hit i ren desperation för att skydda sig i sitt land, lånat pengar till bussresan som de först måste skrapa ihop till för att betala igen. De led av kyla och väta i tältet. Jag försökte lindra deras elände med pengar, sängkläder, varm mat och vatten. Jag tog kontakt med Svenska kyrkan och Stadsmissionen som tillsammans med Frälsningsarmén har ett projekt som kallas för "Vinternatt". Projektet ska ge uteliggare

tak över huvudet för åtminstone en natt, men vi stötte på hinder. Familjen var tvungen att ställa sig i kö vid tiotiden på kvällen för att dra lott om sängplats, en sorts selektering. Chansen att alla tre skulle dra en vinstlott var små. Jag ville inte utsätta familjen för denna obarmhärtighet, så jag försökte natthärbärga dem på vandrarhem och pensionat, men alla var fullbelagda.

Med vänners och främmande personers medkänsla och vilja på bland annat Facebook att hjälpa familjen hem lyckades vi tillsammans samla in pengar så det även räckte till mat på resan, skor, kläder och fickpengar som skulle mätta dem för åtminstone några veckor. Deras ansikten speglade en enorm glädje och de tackade innerligt alla som räddade dem från lidandet på Stockholms gator. Mina romska Facebook vänner däremot lyste med sin frånvaro vilket gör mig generad och inte minst frågande.

Innan vi skildes bad jag familjen att inte återvända till Sverige eftersom utsikterna för dem att överleva här inte är större än i deras land, vilket de nu förstod.

Få funderar över varför människor kommer hit och utsätter sig för samma eländiga situation som de försöker fly ifrån i sina hemländer? Ja, av exakt samma skäl som våra över en miljon svenskar hade för ca 100 år sedan. De emigrerade till Amerika med en förhoppning om att få ett bättre liv. Annars skulle de aldrig ta sig till ett vilt främmande land, lämna föräldrar och syskon för att kanske aldrig mer få se dem igen. Svårare är det inte att förstå varför vi idag får hit alltför många människor som tigger på våra gator eller hoppas få ett arbete. Situationen i flera nya EU-länder har blivit så mycket sämre för människor som

redan lever i misär. Den ekonomiska krisen och främlingsfientligheten som breder ut sig i Europa gör det allt svårare att existera för den utsatte.

Sverige betraktas fortfarande, som till exempel USA gjorde på 1800-talet, som ett land där man lätt kan slå sig fram och få ett tryggt och välordnat liv.

Men även det svenska samhället har i stort sett förändrats under de senaste åren. Det blir allt vanligare att människor tvingas titta eller samla på tomburkar. Det finns pensionärer som inte kan leva på sin magra pension, människor som på grund av den växande "ålderdiskrimineringen" på arbetsmarknaden blir av med sina jobb, blir utskrivna ur A-kassan och måste leva på bidrag, som knappast täcker livsviktiga behov. Så man kan undra vart är Sverige och övriga Europa på väg?

Skriv till oss!!!

Har du något angeläget du vill berätta om, orättvisor eller politisk ovilja, missförhållanden eller bara något som du tycker man borde ändra på? Skriv då till:
info@romaniglinda.se

Hans Caldaras andra från höger i Singoalla.

En osannolik romsk historia

Det finns väl ingen av ÉRG:s läsare som inte vet vem Hans Caldaras är. Sångaren och aktivisten som vikt sitt liv åt att romer överallt ska få det bättre. Om du inte har läst hans bok "I betraktarens ögon" berättar Hans här om sitt osannolika liv.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG och Pelle Piano

Hans Caldaras föddes i Stockholm en kall vinterdag 1948. Sina första 18 månader tillbringade han på barnhem. Han fick komma hem efter att ett vårdbiträde sagt åt hans mamma att det inte var bra för honom där.

– Min mamma fick höra att jag tvångsmatades och fick kalla bad.

Kort därefter hamnade Hans med sin mamma och bror Kennet i ett läger i Norrland.

– Vi bodde i tält. Pappa hade övergett min mamma när jag låg i kuvös. Jag föddes ju två månader för tidigt. Sedan var det ett evigt flyttade runt om i hela Sverige.

Redan som sexåring började Hans sjunga. Då bodde han i husvagn med sin familj i ett läger Malmö frihamn.

– Sommaren 1954, då förbudet för romer att ta sig in i landet upphörde, byggde min släkt en scen i Malmö där vi uppträdde. Jag fick sjunga och dansa.

1955 fick vi flytta till Bulltofta, vid slotet. Där bodde vi i fyra år och jag fick börja i första klass där när jag var i tio år.

Ryktet om dessa artister hade spridit sig och de erbjöds att turnera i Danmark på teatrar och nöjesfält. Vilket de gjorde under några somrar.

– Vi var så många att vi fyllde två turistbussar. Det var då som jag uppträdde på riktigt för första gången. Jag var väl 8, 9 år då. Danskarna var mycket positiva till oss. Vi var välkomna, vi var exotiska, vi fick stora applåder.

Hans fick blodad tand. Han hade funnit sin plats.

– Att få stå på scenen och få bära scenkläder, det var helt underbart. Mamma var ju stjärnan i gruppen. Hon var en mycket duktig sopran.

1959 blev Hans mamma lovad en bostad i Stockholm. Så de flyttade upp. Löftet var inte sant. De hamnade istället i ett läger i Flysta, väster om Stockholm.

Där fick han åter gå i skolan. Nu fick han hoppa över trean och började i fjärde klass i Sundby folkskola.

– Efter att jag gått i skolan en månad bestämde kommunen att alla romer skulle förflyttas till ett läger i närheten av Flatenbadet.

Det lägret delades snart upp i två läger, Skarnäcks läger och Ekstubby. Nu upphörde skolgången åter igen. Hösten 1959 var Hans 11 år. Husvagnen de bodde i var i så dåligt skick att gångjärnen inte längre fäste.

– Då kom det en zigenarkonsult som sa att vi kunde hänga upp en filt istället.

Men i februari 1960 fick de en omodern lägenhet i Enskede.

– Vi var de första i lägret som fick en lägenhet. Den var omodern och hade bara kallt vatten.

Nu fick Hans gå i skolan igen.

– Jag kom in i Enskede skola. Jag nämnde inte att jag hade romskt ursprung. I början blev jag väl mottagen.

Men det höll inte så länge när det kom fram att Hans var rom. Då började mobbningen och utfrysningen. Det fanns även lärare som började behandla honom illa. 1962 när han skulle börja 6:an bytte han till Hammarbyskolan.

– Då hade min lärare i Enskede skrivit ett brev som jag skulle lämna till Hammarbyskolan vilket ledde till att jag hamnade i en obklass första dagen, men läraren insåg misstaget och jag fick gå i en vanlig klass nästa dag.

Där blev Hans accepterad för den han är och där gick han ut grundskolan.

När Hans var 14 år kom han i kontakt med Simon Brehm och hans bolag Karusell.

– Han såg något i mig, men tyckte ändå att jag skulle vänta några år med en proffskarriär.

Proffs blev Hans när han var 18 år. På Karusell i Stockholm gjorde han skivan Så härligt livet ändå år 1967 med sikte på svensktoppen. Han gjorde även tevedebut samma år. Sedan gjorde han flera skivor på olika bolag. Han medverkade även i ett flertal teve- och radioprogram.

Det politiska arbetet

Det var mötet med Katarina Taikon som blev inspirationskällan till det politiska engagemang som har drivit Hans ända fram till idag. Redan 1965 hade Hans träffat Katarina när han som 17 åring jobbade på postens kansli.

– Den som engagerade mig i den romska frågan var Katarina. Jag följde med henne när hon och Rosa kämpade på barrikaderna. Vi blev nära vänner och det var vi ända fram tills hon blev allvarligt sjuk. Vi träffades nästan dagligen.

Det var hemma hos Katarina och hennes man Björn Langhammer, som var en bra mentor till Hans, som han träffade Tomas Hammarberg.

– Vi fann varandra direkt. Vi hade bägge en lättsam ton, samtidigt som vi såg med samma allvar på det som skedde med romer överallt.

Hans berättar att Åsa Moberg var ett stort stöd för Katarina i kampen. Hon var hennes språkrör.

Det var hektiska år som följde. Hans deltog i demonstrationer och föreläste samtidigt som han fortsatte med sin artistkarriär.

– Min första turné som proffs 1967 var speciell. I arrangemang av Författarcentrum i Mellansverige skulle jag vara med som underhållare mellan läsningar som Sonja Åkeson, Sandro Key Åberg, Kerstin Thorvall, Wilhelm Moberg och Katarina Taikon gjorde. Vi turnerade i 14 dagar. Det var en mycket speciell erfarenhet.

1966 provsjöng Hans för en hovsångarjury och de rekommenderade honom att satsa på en sångkarriär.

– Detta ledde till att jag fick ett stipendium som utdelades på Stockholms stadion inför cirka trettio tusen första majbesökare.

I takt med att Hans fick allt mer arbete som artist ökade hans ambition att använda sången som ett verktyg.

– Jag upptäckte att jag kunde använda sången för att tillrättalägga alla missuppfattningar och fördomar om romer. Sedan dess har jag nästan alltid kombinerat sången med att föreläsa och berätta om romer och deras historia, kultur och utsatta situation.

Hans började även att enbart föreläsa på skolor, arbetsplatser och för pensionärer. Även Polishögskolan i Solna fick höra talas om romer.

Hans figurerade mycket i dags- och veckopress under de åren och var med i flera underhållningsprogram.

– Under hela 70-talet turnerade jag och mina musiker med Katarina. Vi spelade och hon berättade om romer och deras situation. Ofta i skolor.

1971 tävlade Hans för Sverige tillsammans med Monica Zetterlund i TV-festivalen Montruex där de kom på 4e plats.

1973 fick Hans en roll i *My fair lady*.

– Jag turnerade med den runt om i hela Sverige i ett år, men när man ville engagera mig för ännu ett år sade jag nej. Jag ville ägna mig åt den romska musiken.

Den först romska LP skivan i Sverige gjorde Hans 1973 på Sonett.

– Det var stort! Jag var en pionjär! Den spelades i radion varje dag.

Han hade själv skrivit alla texter och en del av musiken. Detta ledde till ännu fler teveframträdanden.

1978 filmades *Katitzi*.

– Katarina bad mig att vara med som rådgivare under hela filmspelningsen. Jag skulle se till att det romska framställdes korrekt. Jag skrev också musiken till filmen och det var jag som designade de romska kläderna.

Under 80-talet fortsatte Hans att producera romsk musik som gavs ut på ett eget produktionsbolag.

– 1987 blev jag och mina musiker en av fem musikgrupper som blev engagerade av Landstinget för att sjunga och spela för sjuka och gamla. Detta var en verksamhet som startade då, men som finns än idag. Vi höll på med detta i 18 år.

På 90-talet turnerade Hans även runt i Europa. 1996 återsåg han några romska musiker från Rumänien som han började samarbeta med.

– 1998 gjorde vi en CD med romsk musik tillsammans, *Kamav la*, inspelad i Stockholm.

Med det bandet fyllde Hans Globen. Nu spelade även hans brorson Tony, som

var 22 år, trumpet i bandet.

2001 fick Hans en förfrågan om att skriva en självbiografi. Och så blev det. 2002 kom *”I betraktarens ögon”*. När boken kom ut blev den mycket uppmärksam och Hans hamnade i alla tevesofor som fanns. Boken sålde som smör och gav Hans ett nytt lyft. Tevejournalisten Erik Arnér sa i direktsändning att den här boken borde varenda skolelev läsa.

Boken medförde även att Hans blev invald i Svenska Penn-klubben.

Turnéerna fortsatte, både i Sverige och i Europa. Hans har till exempel varit i Rumänien ett 20-tal gånger. Han senaste CD med romsk musik kom ut 2009 och heter *Yoy*.

2005 var Hans med som skådespelare och sångare i Hagateaterns uppsättning av *Singoalla*. Efter långa diskussioner med regissören ströks den fördomsfulla bilden av romer ur manuset.

– Det var en rolig upplevelse, men det var mycket arbete och frustration innan manuset blev som vi romer ville.

Det var många som såg föreställningen.

Idag samarbetar Hans allt mer med etablerade politiker i kampen mot antiziganism och annan främlingsfientlighet.

– Idag har jag ett visst inflytande över det som sker politiskt i den romska frågan, menar Hans.

Christer Mattsson berättar om när och hur SS-trupperna blev tränade till officerare.

I Förintelsens fotspår

Här är sista delen av historien om resan till Polen. Den sista dagen av Polenresan åkte gruppen först till Rabka där de tyska SS-trupperna hade officersskola. Resan avslutades med ett besök i de judiska kvarteren i Krakow.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Christer tog med sig hela gruppen ut i skogen. Man gick i en brant backe och plötsligt så stannade han och man såg ner i en ravin.

– Vi har gått på ena kanten av en skjutbana. Ravinen där nere är som ni kan se kantad av judiska gravstenar för att stabilisera den. Det finns vittnesmål som påstår att man ibland använde sig av levande måltavlor, att man lät judiska barn springa genom ravinen och sköt på dem.

Det här var en plats där man förde samman människor med olika bakgrund och fick dem att agera på samma sätt.

– Här snabbutbildades officerare våren 1941 innan anfallet mot Sovjet. Utbildningarna pågick fram till 1944. Insatsstyrkorna som senare hamnade i Vitryssland och Ukraina och som sköt romer på plats hade alla fått sin utbildning här.

– Man kan ju fundera över vad det är för utbildning man hade här. De var ju från början helt vanliga människor, men blev soldater som utan att blinka mördade judar, romer och andra oönskade människor. En del gjorde det för att de gillade det, andra för att det var deras jobb och andra för att alla andra gjorde det. Många såg en karriärmöjlighet. Det tog sex månader att bli officer.

De ideologiska fanatikerna var tongivande. Den slutgiltiga lösningen på jude- och romafrågan predikades här.

Gruppen gick vidare in i skogen utanför Rabka. Efter en stund kommer man fram till en liten glänta omgärdad av ett järnstaket. I mitten låg en stor rektangel av betong i flera trappsteg. Detta var en massgrav.

– Det här är en av de största massgravarna i området. Även de andra gravarna

är täckta av betong, berättade Christer.

Vid sidan står ett stort antal gravstenar man har samlat upp från skjutbanan för att ge dem lite värdighet.

– I det här området bodde det många judar. De var ryggraden i handeln i den här delen av världen. Det gjorde det enkelt för nazisterna som kunde tömma by efter by, berättar Christer.

Han talar om den förnedring SS soldaterna utsatte fångarna för när de rakade dem innan de tvingades till slavarbete.

– Det var också en av anledningarna till att officersutbildningen var så effektiv. De hade ju redan i flera år fått vetenskap om att vissa människor var mindre värda än andra. Det innebär att de ogillar dessa människor som bara är till besvär och gärna utsätter dem för slavarbete och förnedring. De äcklades av dessa fångar och tyckte att de jävlades med dem, säger Christer.

Christer berättar om Herman Friedrich Grebe, en tysk företagare i östra Polen. Han använde sig av slavarbetare.

– När hans arbetare började avrättas började han undra vad det var som hände

och bestämde sig för att följa med och se hur det gick till. Han vittnar i Nürnberg-rättegången om hur han gick fram till de grävda groparna, hur han hörde gevärssalvor. Han berättar hur SS officerarna tvingade fångarna att klä av sig nakna, hur de stod familjevis och tog farväl av varandra. Han minns särskilt en familj på åtta medlemmar. En man och en kvinna i femtioårsåldern, deras barn, en ettåring, en åttaåring, en tioåring, två vuxna döttrar strax över tjugo. En gammal kvinna i vitt hår höll i en ettåring och sjöng något. Det äkta paret såg på med tårar i ögonen. Pappan höll den tioåriga pojken i handen som kämpade för att hålla tillbaka sin gråt. Pappan pekade mot himlen som om han försökte förklara något. Mannen minns ännu hur en svarthårig och smärt flicka gick förbi och sade: Bara 24 år.

Herman Friedrich Grebe ägnade resten av kriget åt att gömma och försöka rädda dessa människor.

Alla var mycket berörda efter besöket i skogen. Tårarna rann.

Nu var det tid att åka till hotellet i Krakow för en natts sömn innan det var dags för ett besök i de judiska kvarteren.

Den sista dagen inleddes med en lång promenad i spöregn. Gruppen hade nu hamnat på en fotbollsplan. Vad skulle de göra där?

– Tidigare var judarna tvungna att bo i en egen stad som låg utanför Krakow, men numera har den vuxit ihop med Krakow och är mer som en stadsdel. De flesta judar levde vid tiden före kriget som alla andra. De spelade till exempel fotboll och handboll. Här i Krakow hade man till exempel ett judiskt fotbollslag som hette Krakow Makabi. Som ärkefiender hade de ett polskt lag som hette Wistola med en rasistisk hejarklack. Det judiska laget förlorade nästan alltid. Men en dag kom ett judiskt lag från Wien och vann med tre noll. Dagen därpå skulle det polska laget möta Krakow Makabi igen, nu för att hämnas förlusten mot det judiska laget från Wien. Makabi vann med fem noll. Hela stadion kokade.

En man minns, det var den lyckligaste

Dessa gravstenar fanns tidigare på skjutbanan i ravinen.

dagen i mitt liv. Sedan kom Förintelsen. Efter den inga mer lyckliga dagar.

– Stadion är idag, ironiskt nog, Wistolas hemmaarena. Makabi förintades.

Christer guidar sedan runt i de andra judiska kvarteren.

– De är omöjligt att ta in allt det som finns här, ett otal synagogor och många hus. Judarna på den tiden var inte alla chassidiska judar med tinningslockar, långt skägg och hatt. De levde som alla andra vid den här tiden.

De flesta stora städer vid den här tiden hade ett levande judiskt kvarter. De flesta av judarna hade medborgarskap i de länder där de bodde, till skillnad från romerna som ytterst sällan accepterades som medborgare.

Under vandringen genom det före detta

judiska kvarteret vandrade man förbi många synagogor. För femton år sedan var hela området tomt och förfallet, men idag är det ett populärt ställe, rent av ett inneställe. Allt är idag renoverat. Nu finns här många restauranger och butiker.

– Men de flesta andra judiska kvarteren i andra polska städer är tomma och glömda.

Christer berättade sedan en rolig judisk historia där den judiska humorn är uttalad och där det lågmält berättas om judarnas intelligens och affärssinne. Med de orden ger Christer gruppen sin sista uppgift, en uppgift som vi istället ger till våra läsare. Kan någon av er komma på en romsk historia som innehåller en uttalad romsk humor? Hör av er till redaktionen.

Tack före en mycket intressant resa!!!

Några av deltagarna från Polenresan under avslutningsseminariet på Forum för levande historia.

Om detta måste vi berätta!

I slutet av februari träffades några av de som reste till Polen för att göra en utvärdering av resan. I Forum för levande historias lokaler på Stora nygatan i Stockholm samtalade man om resan. Lars Lindgren från DO berättade också om romernas situation idag och dess koppling till historien.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Maria Taikon

På grund av influensatider var inte alla de som var med på resan till Polen samlade denna dag. Dagen inleddes av lära- ren och författaren Christer Mattsson. Han hade varit pedagog under hela resan och det var hans stora kunskap om Förintelsens mekanismer som utgjorde behållningen. Detta var inte hans första resa. Han har varit där med många av sina skolklasser och han har även åkt med enbart politiker.

– Jag har nog sammanlagt tillbringat cirka ett och ett halvt år i Polen med dessa resor.

Mia Taikon var först ut på plan med sina reflektioner kring resan.

– Jag blev ganska snart ödmjuk inför min kunskap om vad som hände. Jag trodde att jag redan visste det mesta, att mitt sätt att se på det som hände var det

rätta, men redan första dagen insåg jag att så var det inte. Den röda tråden i det som hände finns kvar, detta skulle kunna hända igen.

Terno Lindström var en av de finsk-romska män som var med på resan.

– Den här resan väckte ett stort intresse hos mig. Man hör ju hur romerna har det sämre i andra länder och nu började jag intressera mig för dem på ett annat sätt. Resan fick mig också att se hur människor drabbas på nära håll.

Christer menade att när man utplånar hela släkter, utplånar man också alla minnen och platsen där de alla kom från försvinner.

Även Lars Lindgren var nöjd med resan.

– Det är stort, tycker jag, att vi som kommer från olika håll, från olika liv,

ändå tillsammans kan se på det som hände gemensamt. När man är där på plats kommer det som hände så påtagligt nära och platserna där det hände ligger inte så långt bort.

Richard Nyman är också finsk rom från Eskilstuna.

– Många finska romer förstår inte vid- den av det som hände romerna under kri- get. Det finns ett lugn på dessa hemska platser som skrämmande. Man fick känslan av att vara instängd, men det fanns mycket skratt under resan också, tillade han.

Även Leif Ahlgren är finsk rom.

– Min känsla när jag var på dessa platser där det hemska hände var att, detta måste vi föra vidare. Jag skulle vilja åka tillbaka och lära mig mera.

Joakim Scheele från Forum för levande historia tog ordet.

– Det var fantastiskt att få vara med på denna resa, att kunna uppleva samma sak från olika håll, ur olika perspektiv. Man tänker mycket efter en sådan här resa och det tar ett tag innan man har bearbetat det man har upplevt.

Leif minns särskilt ett tillfälle när Christer berättade om en pappa som försökte trösta sitt barn just innan de avrättades. Mia menade att berättelserna fick ansikten

– Man var nästan där när det hände.

Många delade en känsla av vanmakt inför det som hände romerna under kriget.

– En stark känsla man får är att göra motstånd, att man vill och kan göra något, sade Lars.

Terno pratade om hur svårt det kan vara att hålla sitt engagemang brinnande i vardagen och Christer gav sin syn på kunskap.

– Kunskap är kunskap när den omsätts i handling. Att föra kunskap vidare är också handling.

Fred Taikon tyckte att gruppens sammansättning hade varit bra.

– Tanken var ju också att vi skulle göra något efteråt, att vi skulle föra vår kunskap vidare. Men än så länge saknas det resurser för att vi ska kunna samlas.

Fred tyckte också att resan varit lärorik.

– Jag trodde också att jag kunde mycket om det som hände romerna under kriget efter att ha arbetat med detta i över tjugo år, men jag har lärt mig mycket. Det var starka upplevelser att vara på plats och höra alla berättelser.

Lars Lindgren påtalade bristen av romsk närvaro på många av de platser de besökte.

– Det finns mycket dokumenterat om Förintelse, men allt för lite om romernas

del i den, sade Lars Lindgren.

Bristen på kunskap om romernas Förintelse speglar sig även i skolan. Ingenstans talar man om detta.

Sedan berättade Lars Lindgren om DO:s arbete och gruppen fick i uppgift att tänka på vad som låg bakom förföljelsen och diskriminering av romer. Amanda Lindgren är fotograf. Hon hade med sig ett bildspel från resan med svartvita foton. Det var ett imponerande bildspel.

Dagen avslutades med att alla fick komma med förslag på vad som borde göras bättre inför nästa resa. Alla var rörande eniga om att dessa resor spelade en mycket stor roll i kunskapsspridningen av det som hände romerna under Andra Världskriget. Och att denna kunskapsspridning måste fortsätta.

Rumänska romer det svänger om

Musikens Hus i Göteborg hade fint besök 14 mars. Då kom den romska 11-mannaorkestern Mahala Rai Banda från Rumänien och spelade sin svängiga musik.

Text: Leila Aissat

Foto: Dubravko Grdic

Mahala Rai Banda bildades 2002 när violinisten Aurel Ionitas tidigare grupp "Rom Bengale" upphörde.

Förutom Aurel på violin, innehåller MRB flera olika blåsinstrument, dragspel, bas och trummor.

De spelar traditionell Lautari-musik men moderniserar den och är även influerade av funk, reggae, soul samt orientalsk och indisk musik.

Aurel och några andra av medlemmarna kommer från Clejani, byn som är känd för sina många skickliga romska musiker. De andra kommer från Bukarest och Moldova.

De turnerar runt i världen och har besökt Sverige flera gånger. I Göteborg blev det ett kärt återseende, för där bor Aurel Ionitas kusin, den kände gatumusikern "Florino" Cristian Ionita.

Det blev en härlig kväll på Musikens Hus och vi önskar MRB välkomna tillbaka!

Hans Caldaras med musiker.

Internationella Romadagen

Den 8 april var det åter dags att fira den årligen återkommande Internationella Romadagen. I Stockholm bjöd É Romani Glinda och projektet Romané Bučá på konferens och fest. Bland inbjudna gäster fanns Tomas Hammarberg och Jasenko Selimović.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Marco Ali

Det var många som hörsammat uppropet att fira den Internationella Romadagen. Den stora salen i Tensta träff hade cirka 200 gäster.

Dagen inleddes med en konferensdel. Men dagen hade egentligen börjat innan med en föreläsning av Fred Taikon om romernas historia och dagens situation för romer till elever på Tensta Ross gymnasium.

Fred Taikon hälsade alla välkomna till konferensen.

– Detta är den absolut viktigaste dagen för alla romer i hela världen.

Internationella Romadagen firas till minne av den första romska kongressen i London 1971. Då erkände FN romerna som en internationell minoritetsgrupp.

Samtidigt infördes den romska flaggan och Gelem, gelem blev samtidigt romernas hymn.

– Detta är något som vi romer vill hålla fast vid. Vår hymn Gelem, gelem måste framföras med respekt.

Fred talade sedan om vad som händer med romer och det politiska läget idag.

– Migrationsverket behandlar romer illa och i REVA projektet stoppar man alla som inte är ”svenskar”. Erik Ullenhag gick ut och sade att det inte var bra, vilket ledde till att gränspoliserna upphörde med sin del i projektet, men polisen fortsatte. Sedan har vi Billströms alla nedsättande uttalanden om romer i media som tyder på ett närmande mot SD:s politik. Men vi romer får inte fastna i en offerroll. Vi måste se framåt!

Rosario Ali presenterade sedan det romska projektet Romané Bučá som drivs av Sensus. Projektets huvudsyfte är att få in fler romer på arbetsmarknaden.

– Idag går allt fler romer i Sverige i sko-

lan, men de har fortfarande stora problem med att komma in på arbetsmarknaden. Många romer idag hamnar ofta i olika projekt som ofta är bra, men säl- lan leder till något bestående. Detta har lett till en förstående projek- ttrötthet bland romer.

Det unika med Romané Bučá är att det är skräd- darsytt efter romernas egna behov.

– Vi gör allt vi kan för att få romerna närmare arbetsmarknaden. Vi ser också på deras hälsotill- stånd, vilken utbildning

de har och om de har arbetslivserfaren- het. Det vi vill göra är att stärka den romska identiteten genom att lyfta romsk kultur och romsk historia.

Romané Bučá är ett arbetsmark- nadsprojekt som Sensus Stockholm Gotland driver i samverkan med Eskilstuna och Uppsala kommun, Stockholm Skarpnäcks stadsdelsförvalt- ning samt Sundbybergs folkhögskola. Europeiska socialfonden finansierar pro- jektet. Även Arbetsförmedling är en stor aktör i projektet.

Några av deltagarna från Uppsala var på plats.

– Vi hjälper till exempel romer med att skriva ett CV. Sedan ser vi vad personen är bäst lämpad till. Vi hjälper dem att söka arbete eller praktik, sade Emilia Huczko.

En av de finsk-romska deltagarna i Uppsala talade.

– Just den känslan att man som finsk- romsk kvinna kan arbeta med sina traditio- nella kläder känns mycket bra, sade hon.

Emilia Huczko fortsatte.

– Ibland har det hänt att en arbetsgiva- re har ändrat sig när de får höra att det är romer de har att göra med.

Rosario berättade sedan om resan till Spanien som han och andra i projektet gjorde i jakten på goda exempel.

Projektdeltagare från Skarpnäck berät-

tade sedan kort om sin verksamhet.

– Vi var de sista som kom med i projektet, berättar Mikael Toftesson och påpekar att de har gjort mycket under den korta tid de har varit med. Själv är han numera anställd av stadsdelsförvaltningen.

– Två av kvinnorna i projektet har dessutom startat en kvinnogrupp med 15 deltagare, men fler vill vara med. Vi hoppas att deras arbete sprids till alla stadsdelar, sade han.

I projektet får romerna utbildning i fyra plus fyra månader och tre månaders praktik

– Vi samarbetar med Arbetsförmedlingen. Vissa av deltagarna behöver mer stöd än andra, sade David Kwick.

Mikael berättade att många romer varit arbetslösa länge och att de har en dålig skolgång.

Manuel Tan Marti är projektledare för Sundbybergs folkhögskola.

– Från början hade vi ett eget projekt med olika utbildningar, men det föll.

Istället för att avveckla projektet fick vi möjlighet att bli en del av det större projektet Romané Bučá. Vi har nu 19 kursdeltagare som snart ska ut på praktik. Vi arbetar också med Arbetsförmedlingen i Solna som hjälper oss att finna praktikplatser.

Många av de romer som gått på andra utbildningar som Sundbybergs folkhögskola arrangerat har idag arbete.

– Cirka 70, 80 procent av dem jobbar idag. Våra elever har stor närvaro och alla gör vad de kan för att klara av sin kurs.

Konferensdelen avslutades med skönsång av de två finsk-romska systrarna Jasmine och Anastasia.

Finsk-romska damer från Uppsala berättar om sin del i projektet Romané Bučá. för Amira Zamel från Sensus.

Amira Zamel är tjeckisk rom, uppväxt i Rosengård i Malmö.

Amira har arbetat på RKC i Malmö och fick som 17-åring Romska ungdomsförbundets pris "Årets romska ungdom".

Amira har fått mycket stöd av sin palestinske pappa och romska mamma.

– Båda mina föräldrar är akademiker och de har varit mina förebilder i hela mitt liv. Min mamma var samtidigt mycket mån om den romska kulturen.

Amira har fått kämpa för att nå sitt mål.

– Om jag inte hade trott på mig själv

hade jag inte stått här idag som en stolt romsk kvinna. Vi romska kvinnor måste säga: Vi kan! Vi vill!

Samira arbetar idag också på Sensus.

Nu var det dags för den officiella invigningen.

– Detta är en glädjens dag, en dag då vi kan berätta om oss själva, sade Fred Taikon.

Han talade om regeringens 20-årsstrategi.

– Det är en bra strategi som bygger på mänskliga rättigheter.

Fred tycker också att arbetet med vitboken är något positivt.

Några ur publiken.

Fred Taikon ger Statssekreterare Jasenko Selimović en romsk halsduk.

– Förhoppningsvis leder den till en officiell ursäkt.

Han tog även upp situationen för romer i Europa.

– Kriget på Balkan har inneburit att det idag fortfarande finns många romer på flykt utan dokument och utan någonstans att vara utom i ren misär. Kriget på Balkan var en regelrätt etnisk utrensning av romer. Ungern är inte längre ett demokratiskt land.

Statssekreterare Jasenko Selimović tog över stafettpippen.

– Det är roligt att se så många har kommit hit idag. En tredjedel av er känner jag inte sedan tidigare. Det känns bra, att det blir fler och fler.

Han fortsatte med att tala om dagens situation för romer.

– Romer diskrimineras mest av alla grupper i Europa. De diskrimineras helt öppet och diskrimineringen är tydlig.

Han berättar om besök han har gjort i romska bosättningar där romerna har

pekat ut kulhål i väggarna.

Han talade också om situationen för romer i Sverige när det gäller arbetsmarknaden.

– Den statistik vi har är inte helt sann eftersom vi inte har någon etnisk registrering. Men många romer har arbete.

Han berättade också att regeringen ser på andra länder i Europa för att kunna ta till sig goda exempel.

– Ett bra exempel är Spanien där man har goda resultat i arbetet med romer. De

Manuel Tan Marti från Romané Bučá.

inledde sitt arbete med att fråga romerna vad de behövde och startade därifrån. På kort tid har man uppnått mycket goda resultat.

Han talade också om de fem pilotkommunernas arbete.

– De ska ta fram goda exempel. Sedan ska de spridas till alla andra kommuner i landet. Strategin är baserad på de mänskliga rättigheterna. Mänskliga rättigheter ska gälla för alla, avslutade Jasenko Selimović.

Alla reste sig upp när Bahtale Roma framförde hymnen Gelem, Gelem. Sedan följde några andra traditionella romska sånger.

Thomas Hammarberg talade om romernas situation i Europa.

– Att romska barn tvingas gå i hjälpklasser är inte acceptabelt. Detta måste upphöra! De flesta romer i Europa har inget arbete, många av dem har ingen sjukvård för att de inte har några dokument. De har dålig hälsa och deras medelålder är tio år kortare än andras. De bor i slum och elände, utsätts för systematiska vräkningar utan att erbjudas något alternativ, samtidigt som barnen rycks upp från skolan.

Tomas Hammarberg menar att det är fattigdomen som är det stora problemet.

– Fattigdomen är den uppenbara roten till antiziganismen som är vitt spridd,

Hans Kautz från EFS och Rosario Ali från Sensus.

ända upp i den politiska toppen. Romer är dåligt representerade i den politiska processen.

EU gör en del, menar han. Bland annat har man begärt in handlingsplaner från alla medlemsländer.

– Dessa handlingsplaner ska övervakas noga för att se till att de verkligen genomförs. Det är mycket pengar avsatta för romers integrering, men det har lett till mycket små förändringar. Oftast har dessa pengar fryst inne eller så har de satsats på meningslösa projekt.

Han menar också att det finns skäl till att vi i Sverige är självkritiska.

– Det finns en hel del vi kan göra bättre. Ta det här med tiggarna till exempel. Ingen vill förstå varför de finns där på

våra gator. Varför de tigger. De är ju människor, precis som alla vi andra. Men de är fattiga. Det är dags nu att ta romernas situation på allvar.

Hans Caldaras tog upp den mänskliga aspekten.

– Vi romer är människor med samma behov som alla andra. Men tyvärr lever de flesta romer i misär under svåra förhållanden. Förr trodde folk att vi tyckte om att resa runt och bo i tält. De har de i blodet, sa man. Idag är vi tiggare eller gatumusikanter. Många tror fortfarande att det handlar om en kriminell verksamhet. Själva fattigdomen finns inte med i den tanken.

Hans berättade också om en ung romsk man från Rumänien som tältar i minusgrader på ett fält utanför Fittja med sina föräldrar.

– Vi som inte behöver tigga har nog svårt att förstå hur svårt det kan vara att överleva

när man är så fattig. Det är dags att vi alla hjälps åt och skapar en framtid för dessa romer. Det som behövs är empati och kärlek. Vi ska segra med vår enorma kraft och tro på en ljus framtid, avslutade Hans Caldaras.

Lise Berg, generalsekreterare för Amnesty Sverige, berättade om en namninsamling de håller på med.

– Vi jobbar med olika organisationer i Europa. Just nu håller vi på med en kampanj för att se till att alla länder följer diskrimineringsdirektivet. Därför samlar vi in alla namn vi kan för att skicka över till EU-kommissionen.

Dagens sista inslag var utdelningen av det nyinstiftade priset É Romani Glinda hederspris. I år delades priset ut till tre personer som redan under 60-talet kämpade på barrikaderna för att romernas situation skulle tas på allvar. Priset gick till Rosa Taikon, som tyvärr inte kunde närvara, Hans Caldaras och Tomas Hammarberg. Angelica Ström mottog priset å Rosas vägnar.

Kvällen avslutas med mängder av god mat och musik. Hans Caldaras och hans band underhöll gästerna fram till midnatt. Som vanligt dånade kvinnorna när Hans sjöng med sin djupa stämma. En och annan tog tillfället i akt för en svängom.

Bidragsgivare till firandet var Stockholms Kulturförvaltningen och Sensus Stockholm Gotland.

É Romani Glindas första tre hedersprismottagare.

Buffén serverades på ett 12 meter långt bord.

*En blomsterkrans
sänks ned i det glittrande
vattnet.*

8 april i Göteborg

Även i Göteborg firade romerna sin stora dag med flagghissning, tal, musik och dans. Det bosniska bandet Skandinavci spelar folkmusik med romska inslag.

Text och foto: *Lena Israel*

Det är alltid så högtidigt att närvara när den romska flaggan hissas på Gustav Adolfs torg i centrala Göteborg. Alla som kan sjunger med i Gelem, gelem och snart vajar den vackra blågrönröda fanan i vinden. Nuri Selim håller ett litet tal och sedan vandrar vi alla tillsammans den korta sträckan ned till Lejonporten.

Den vackraste blomsterkrans man kan tänka sig sänks ned i det glittrande vattnet medan gitarren och dragspelet sjunger.

Några unga pojkar bär den romska flaggan och alla följer efter på den ganska långa vägen längs Avenyn till Röhska muséet. Där möts vi av en leende personal som inviterar oss ned till den stora upplysta scenen på bottenplanet. Kaffé och bröd står framdukat och snart antrar

det bosniska bandet Skandinavci scenen. Gane spelar dragspel, Ivan key-board ochs sångaren heter Dundo. De spelar folkmusik med romska inslag och genast börjar flera vackra mörkhåriga serbiska flickor att dansa ringdanser bland alla museiföremål som hänger på väggarna. Sångaren har en stor volym i sin röst när han fyrar av de smäktande tonerna med grandios intensitet. Han behöver egentligen ingen mikrofon! De är skickliga och säkra musiker som ler för-

tjust när några äldre kvinnor dansar framför scenen. Att ”volim te” i sångerna betyder ”jag älskar dig” visste jag, men aldrig hade jag kunnat föreställa mig ett keyboard som låter som en cymbalon! Så häftigt!

Människor börjar droppa av – det är ju trots allt tidigt en vardag och jobbet väntar. Trots ett mycket mer nedtonat firande i år och en näst intill omöjlig tidpunkt, kunde vi som var där njuta av den säregna laddade musiken utförd av proffsmusiker. Vi får hoppas att Göteborg spottar upp sig till nästa år och firar denna vackra och även för oss icke-romer så betydelsefulla dag riktigt ordentligt!

8 april i Helsingborg

8 april firades på många platser runt om i världen och i Sverige. Så här såg det ut i Helsingborg under den stora dagen.

Text och foto: Stefano Kuzhikov

Firandet av den 8 april i Helsingborg började med att kulturchefen Andrea Danielsson höll ett öppningstal. Festligheterna fortsatte sedan med att Dragan Kuzhikov kort berättade om varför vi firar dagen och vikten med att uppmärksamma romernas internationella dag som firas över hela världen numera.

Sedan var det dags att hissa den romska flaggan på torget utanför Dunkers kulturhus. De som samlats för att fira denna dag stämde upp och sjöng den romska hymnen Gelem, gelem.

Sofia Boman från Anti-diskriminering-sbyrån MRO-Diskanti, berättade om byråns erfarenheter kring diskriminering av romer. Bodil Hansson, Amnesty, berättar om organisationen engagemang i den romska frågan.

Programmet för dagen varvades med romsk musik och dans från Balkan.

Anders Wigerfelt, docent i IMER på Malmö

högskola, berättade om hatbrott i Skåne – orsaker, konsekvenser och stödinsatser, ett forskningsprojekt.

Helsingborgs Romaråd och de romska

brobyggarna berättade om sitt arbete för och med romer i Helsingborg och hälso-kommunikatörerna presenterade sig och sitt uppdrag.

8 april i Malmö

Även i Malmö firades den Internationella Romadagen. RKC i Malmö stod som alltid som värd för firandet som skedde i Folkets park. I år strålade solen över festligheterna.

Text och foto: Erland Kaldaras

Den 8 april 2013 firades Internationella Romadagen i ett otroligt soligt Malmö med över 800 besökare som tagit sig ner till Folkets Park för att fira denna stora dag med romerna. Programmet bjöd på invigningstal av föreståndaren för Romska Kulturcentret i Malmö, Monica Caldaras, av brobyggare Marian Wydow, Romskt Information – och kunskapscenter och Merima Dizdarevic, Moriska Paviljongen.

Clownen Zito hade i år med sig nya artister som förtrollade publiken med sina trollkonster och akrobatik. Den tyskromska familjen Sperlich underhöll publiken med hisnande akrobatik högt upp i luften med stolar och champagneflaskor som underlag.

För barnen fanns det, som det gör varje år, uppställda hoppborgar och alla barn som ville fick sina ansikten målade i romska färger eller valfria djurmotiv.

Romska nationaldagsfirandet i Malmö

är vida känt för sin musikaliska bredd och arrangörerna försöker varje år sprida kunskap om romernas olika kulturella sidor och i år var det Lelo Jr & Friends, Malmöbandet Gipsy Brothers som bjöd på ett helt nya program med nya uppsättningar. Dansgruppen Terne Cheja hade rest från Örebro för att visa traditionell

romsk dans med rötter i Balkan och det hyllade musikbandet Szilvazi Gipsy Folk Band från Ungern underhöll publiken under det tre timmar långa programmet.

Romer från hela Sverige hade rest till Malmö för att fira Internationella Romadagen. Romska Kulturcentret i Malmö bjöd enligt egen tradition på mat och dryck och köerna till mattälten verkade aldrig ta slut. Värmen från eldstäderna runt omkring folkparken värmden de smått frusna när kylan gjorde sig påmind mot slutet av firandet. Våren hade inte riktigt kommit till Malmö än.

Utsätts dina barn för diskriminering i skolan?

Får dina barn tillgång till den undervisning de har rätt till i skolan? Blir de mobbade eller trakasserade? Det finns en lag som förbjuder diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Om dina barn blir trakasserade eller utsätts för diskriminering är det skolans ansvar att se till att det upphör. Om skolan inte tar sitt ansvar kan du anmäla det till DO.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Rådgivningen har följande öppettider:

- Måndag - tisdag 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Onsdag 13.00-15.00
- Torsdag - fredag 9.30-11.30

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se

Mer information hittar du på www.do.se

Boken som ska leda till en ursäkt

Arbetet med vitboken fortsätter med Gunno Gunnmo som ny kapten. Det var Delegationen för romska frågor som i betänkandet "Romers rätt" föreslog åtgärder i syfte att stärka förtroendet mellan den romska minoriteten och majoritetssamhället. Vitboken tas fram på Arbetsmarknadsdepartementet.

Text och foto: Bengt O Björklund

Vitboken ska ge en samlad översikt av övergrepp och särbehandlande åtgärder gentemot romer under 1900-talet fram till år 2000. I det ingår vittnesmål och intervjuer. Boken ska identifiera och belysa vilken roll och vilket ansvar olika samhällsinstitutioner haft i övergreppen, samt ställa övergreppen i relation till de olika konventioner av betydelse för mänskliga rättigheter som Sverige har förbundit sig till och svensk lagstiftning. Vitboken kommer också att belysa Förintelsen som drabbade romer under andra världskriget.

– Nu har vi en fast romsk referensgrupp kopplad till arbetet, en referensgrupp som kan utökas. Vi har haft två möten och vi använder oss av gruppen som kunskapskälla för att stämma av arbetet, berättar Gunno Gunnmo.

Han menar att det är en kvalitetsfråga och poängterar vikten av att arbetet har en stark förankring bland romerna.

– Av flera skäl. Inte minst för att allt som tidigare skrivits om romers historia har kommit från majoritetssamhället. Det har varit deras syn som har varit gällande, ofta med ett perspektiv där romerna ses som ett problem som ska studeras.

Vitbokens perspektiv, menar han, är det helt motsatta.

– Den ska synliggöra de åtgärder, övergrepp och kränkningar samhället har gjort.

Gunno Gunnmo menar att vitboken inte kan ge en heltäckande bild av 100 år av romsk historia i Sverige.

– Det vi kan göra är att tydliggöra vissa skeenden som representativa för samhäl-

lets politik gentemot romer.

Vitboken kommer alltså att peka på sambandet mellan situationen idag och det som skedde under 1900-talet.

– Det som har hänt förklarar mycket av det som sker idag, menar Gunno Gunnmo.

Samtidigt måste man titta på århundradena innan för att förstå 1900-talet.

– Samhällets syn på romer är fortfarande skrämmande, även om romer är med på den politiska agendan idag.

Delegationen talade om ett maktunderläge som ett av de gap som måste överbryggas för att åstadkomma en förändring. En annan viktig aspekt är förtroendegapet mellan romer och majoritetssamhället.

– Bägge dessa frågor faller inom ramen för det uttalade syftet med vitboken, säger Gunno Gunnmo.

Redaktör för vitboken är Heidi Pikkariainen, som har ett förflutet på DO.

– Vi har återkommande avstämningar med Integrationsminister Erik Ullenhag. Nästa gång blir i maj. Då kommer vi att få stöd för det fortsatta arbetet med vitboken.

Gunno Gunnmo understryker vikten av att ha med sig referensgruppen.

– Den är oerhört värdefull för oss och även för Ullenhag som använde den inför de rundabordssamtal om antiziganism som nyligen hölls på Rosenbad.

Referensgruppen består idag av tio personer från flera av de olika romska grupperna.

– Från dem har vi fått flera intressanta förslag och ett starkt stöd för arbetet.

Arbetet består också av intervjuer av ett stort antal romer.

– Detta innebär också ett element av förankring eftersom det förs ett samtal om vitbokens inriktning.

Intervjuerna handlar om konkreta frågor med olika teman som bostad, arbete och hälsa.

– Konkreta frågor kan handla om steriliseringar eller omhändertagande av barn, förklarar Gunno Gunnmo.

De som intervjuas kontaktas på olika sätt, bland annat genom tips eller det egna kontaktnätet.

– Vi söker upp olika personer. Bland andra har vi hälsat på hemma hos Rosa Taikon som är en viktig och inflytelserik person som är mycket kunnig.

Gunno Gunnmo vill inte ge någon exakt tidpunkt för när vitboken är klar.

– Vi kommer att avstämma med Ullenhag om hur mycket ytterligare tid arbetet kräver. Det handlar i första hand om kvalitet. Vi behöver tid för fördjupningar och kompletteringar. Vi behöver också tid för att skapa en bred förankring bland romerna. Det är det allra viktigaste, avslutade Gunno Gunnmo.

Uppdrag granskning

I april 2012 fick Länsstyrelsen i Stockholms län uppdraget att ansvara för samordningen av den nationella uppföljningen av den samordnade och långsiktiga strategin för romsk inkludering som regeringen beslutat om.

Text: Bengt O Björklund

Foto: ÉRG

Hösten 2012 har inneburit en period av organisering, rekrytering och planering av lokala aktiviteter både hos nationella myndigheter som fått uppdrag inom strategin och hos de utsedda pilotkommunerna. Det har tagit tid att etablera strukturer för samverkan för romsk delaktighet och inflytande.

I början av november förra året fick Länsstyrelsen i uppdrag av regeringen att samordna en nulägesbeskrivning.

– Detta ska vara ett instrument för att följa upp arbetet. Nu ska vi skapa ett uppföljningssystem för att se om det blir någon effekt av denna satsning, berättar Majlis Nilsson.

Det operativa arbetet började den 15 oktober förra året då hon blev anställd som nationell samordnare.

– Det ingår också ett antal nationella myndigheter i satsningen. Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Folkhälsoinstitutet, Skolverket, DO och Boverket.

DO har en arbetsgrupp som Länsstyrelsen samordnar. Arbetsförmedlingen ska öka kompetensen bland de anställda som handlägger och förmedlar arbete till romer.

– De valde då att rekrytera romska brobyggare i de fem pilotkommunerna.

Folkhälsoinstitutet ska undersöka hälsan hos romska kvinnor och Skolverkets uppdrag handlar om att undersöka situationen för romska barn i skolan.

– De ska också ta fram läroverktyg och upphandla brobygggarutbildningar.

Alla dessa uppdrag startade under hösten.

– Det var mycket som startade upp i pi-

lotkommunerna. Bland annat romska råd.

Majlis Nilsson menar att det är för tidigt att se några effekter av strategin.

– Det handlar om långa processer som måste få ta sin tid.

Pilotverksamheten kommer att pågå fram till 2015.

– Tanken är att kommunerna då ska ha en bra struktur för att arbeta vidare med romsk inkludering. I de bästa av världar har vi då implementerat de metoder som fungerar. Tanken är ju också att dessa metoder ska spridas till andra kommuner i Sverige.

Då ska kommunerna själva kunna ta ansvar för de verksamheter som startats.

– Vi har startat ett kommunalt nätverk med de 18 kommuner som ansökte om att komma med i pilotverksamheten, men som inte valdes ut.

Det är fem kommuner runt Mälardalen som har tagit initiativet till detta nätverk.

– Ett annat projekt startade också i höstas av Sveriges Kommuner och Landsting. De ska stötta kommunerna i att utveckla kommunalt samråd.

Länsstyrelsen har också upphandlat externa utvärderare av pilotverksamheten.

– Kommunerna arbetar nu mycket aktivt med sina lokala aktiviteter. Vi träffas regelbundet. Nu i vår har vi träffats tre gånger. Vi kallar det för lärandeträffar där vi pratar om gemensamma förhållningssätt och kompetensutveckling, till exempel i samråd.

Har det kommit några klagomål från romerna om de verksamheter som startas kan man fråga sig.

– Det är ju så olika i de fem pilotkommunerna. De har olika utmaningar. I Luleå till exempel har man inte arbetat med romer tidigare. Nu arbetar man med att etablera kontakt med romer i området, främst finska romer. Det pågår mycket kompetensutveckling för tjänstemännen.

Linköping har valt att förlägga sin pilotverksamhet till Skäggetorp där det bor många romer, främst från Balkan.

– Man har valt att fokusera på denna grupp vilket har lett till att vissa romer från andra grupper känner sig utanför.

I Göteborg finns det redan sedan 2010 ett romskt råd.

– Man har utgått från det rådet i pilotverksamheten. Rådet har ett stort inflytande över verksamheten och de träffas ofta.

Malmö har valt att lägga allt arbete på Romskt informations- och kunskapscenter, RIKC.

– Där finns det inget romaråd, men de har stormöten, dialogmöten och annat istället.

Även Helsingborg har ett romaråd kopplat till pilotverksamheten.

Majlis Nilsson är ofta ute på resande fot.

– Jag är ute någonstans varje vecka, säger hon.

Som ett komplement till de lokala råden och regeringens nationella dialoggrupp finns nu ett nytt forum.

– Jag har startat ett romsk forum med 4-5 romer från varje pilotkommun. Syftet är att skapa ett erfarenhetsutbyte, att det ska vara ett idéforum. Det är samtidigt vår referensgrupp. Vi har också samlat en grupp med sakkunniga romer som ska ingå i arbetsgruppen för nulägesbeskrivningen.

Man håller också på med intervjuer för att kunna anställa en rom på Länsstyrelsen.

För den nyfikne finns det en årsrapport som nyligen släppts på www.landsting-et.se/stockholm/romskinkludering

Lärare Tony Hagert, Rudolf Kovac, Suljo Osmanovic och Marek Nowak.

Foto: Wicia Wiszniewski

Romska busschaufförer

Tre romska män i Göteborg har i stor konkurrens fått plats i en bussförarutbildning, en utbildning som med säkerhet leder till arbete eftersom det råder brist på bussförare i Göteborg. Detta kunde bli verklighet tack vare den romske aktivisten Wicia Wiszniewski idoga arbete.

Text: Bengt O Björklund

Wicia Wiszniewski är musiker och aktivist och sedan fyra månader är han brobyggare på Arbetsförmedlingen i Angered. Han har också varit med i samrådsgruppen bakom utställningen på Stadsmuseet i Göteborg.

– Det började med ett varmt mottagande på Agnesbergs folkhögskola där jag har haft ett samarbete med den finsk-romska läraren Tony. Jag brukade hjälpa eleverna att skriva CV och personliga brev så att de kunde söka arbete, berättar Wicia.

Han har också guidat romska elever på Arbetsförmedlingens hemsidor och gett dem information om de tjänster Arbetsförmedlingen erbjuder.

– De har sedan kommit till mig på mitt kontor på Arbetsförmedlingen där jag nu har varit brobyggare i fem månader. Bara under denna korta tid har jag sett ett

mirakel hända. Fler och fler romer tar sig till Arbetsförmedlingen vilket visar att romer vill arbeta, vill utbilda sig och leva ett liv som alla andra.

Wicia skickar dagligen ut romer till olika folkhögskolor.

– Jag har god kontakt med dessa skolor och jag ringer till dem när en rom är på väg dit som vill ha utbildning.

Det var under ett seminarium han och Mirelle Gyllenbäck hade för personalen på Arbetsförmedlingen i Angered som tre elever från Angereds folkhögskola frågade efter en bussförarutbildning.

– Och det gjorde det. Jag följde med dem till en handläggare och satt med som stöd och jag hjälpte dem sedan med ansökningsblanketterna.

Tre veckor senare kom det glädjande beskedet.

Wicia Wiszniewski.

Foto: Bob

– Av 200 sökande var det bara tolv som fick gå kursen. Bland dessa tolv var de tre romska männen. De hade körkort och behövde bara ta busskortet.

Och gott om arbete finns det. Det råder stor brist på busschaufförer i Göteborg.

– Det är nästan så att arbetsgivarna står och väntar på att de ska bli klara, säger Wicia Wiszniewski och ler stort.

Kvinnodagen 2013

På Skarpnäcks kulturhus arrangerade föreningen Romers rätt en träff för att lyfta kvinnofrågorna under Internationella kvinnodagen. Man hade också bjudit in två poliser från hatbrottsgruppen i Stockholm för att informera om sitt arbete.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Cirka 30 personer hade samlats i Skarpnäcks kulturhus. Ett flertal kvinnor från den finsk-romska gruppen var där, samt ett antal svenska romer. Arrangör var Rosmari Axelsson från Romers rätt.

Rosmari Axelsson menade att romska kvinnor har en lägre status än andra kvinnor i samhället.

– Romska kvinnor har haft en traditionell roll i hemmet i århundraden. Det var inte förrän på 1990-talet de började säga ifrån.

Hon menar att det är fortfarande en stor dominans av män på alla viktiga poster i samhället som i styrelser, i kyrkan,

– Överallt är det män som bestämmer.

Hon menar också att det går framåt, men inte för alla.

– Ta kaalekvinnorna till exempel. De kan inte söka arbete med sina traditionella kläder, då får de inget arbete.

Fred Taikon menar att det är bra att lyfta fram kvinnorna.

– Det är viktigt för då kan de ta en plats i samhället. Redan nu kan man se romska kvinnor i arbetslivet.

Ann-Margarethe Livh, oppositionsborgarråd för vänsterpartiet i Stockholm hade några hastiga hälsningar.

– Jag känner många av er här och ni har kommit med många goda förslag som jag har drivit i stadshuset.

Två finsk-romska kvinnor steg fram. Elsa och Rosita Grönfors.

Rosita Grönfors har länge arbetet

Teres Nilsson och Shari Tingman och Rosmari Axelsson.

med den romska kvinnofrågan.

– Nu kan vi tillsammans lyfta våra frågor, sade hon.

Nu var det dags för den avslutande delen med de två poliserna från hatbrottsgruppen.

Shari Tingman och Teres Nilsson underströk att en av anledningarna till att de var där idag var att de ville knyta kontakter med romer och romska föreningar för att inleda samarbete.

– Det viktiga är att varje polis som möter någon som drabbats av brott vet hur man tar reda på om det är ett hatbrott. Den tanken måste alltid finnas där, sade Shari Tingman.

Storslam för resande musiker!

I mitten av april hölls folk- och världsmusikens egen Oscarsgala i Gävle konserthus. Inför en helt utsåld salong, underhållna av nio av genrens bästa artister var det åtta lyckliga vinnare som fick komma upp på scen och ta emot en gyllene statyett av landshövding Barbro Holmberg och andra prisutdelare.

Ralf Novak Rosengren, småländsk och framför allt romsk sångare och estradör var galans mest hyllade pristagare. Ralf fick förutom pris som Årets Traditionsbärare också pris som Årets Arrangör för den första upplagan av Nordic Romani Festival som han arrangerade i höstas i samarbete med bl a Marie Länne Persson och Anita Santesson. ”Pionjär, murbräcka, gränsöverskridare, ambassadör, förmedlare, samlare – årets traditionsbärare har många skepnader” menade juryn om Ralfs insatser och ”Årets Arrangör är en nykomling som med ett brett och ambitiöst program satt en obekant men i högsta grad levande kultur i drivbänken” om den nya festivalen.

Foto: Peter Ahlbom

Miranda Vuolasranta, Hans Caldaras, Soraya Post, Lars Lindgren och Tomas Hammarberg.

Romer på agendan

Svenska Paneuropaföreningen i samarbete med Europaparlamentets informationskontor och EU-kommissionens representation inbjöd till ett seminarium i mitten av mars på Europahuset i Stockholm.

Bland talarna fanns bland andra Tomas Hammarberg.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Mia Taikon

Under rubriken Europas dåliga samvete – romerna, samlades några av de aktivister och politiker som arbetar för den romska frågan i Europa och i Sverige på Europahuset.

Dagens moderator var Mats Åberg från Svenska Paneuropaföreningen. Han inledde med att prata om det uppmärksammade brev författaren och dramatiker Jonas Hassen Khemiri skrivit om det hårt kritiserade Reva-projektet som bland annat gett polisen mandat att kontrollera status på alla som inte är blonda och blåögda, främst i tunnelbanan i Stockholm.

– Det här brevet fick omedelbart hundratusentals läsare och ledde till en stor debatt, främst i sociala medier på nätet. Det som slog mig är att detta har drabbat romer i tusen år.

Eftermiddagens första talare var Tomas Hammarberg FN-rådgivare, före detta Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter.

– Romska tiggare är bara människor som kommer hit av nödtvång. Samtidigt kan man ju också säga att de är demon-

stranter, de har ett budkap, de protesterar där de sitter på gatan.

Under Förintelsen mördades minst en halv miljon romer, men de ignorerades och glömdes bort under Nürnbergrättegångarna.

– Romer ligger långt efter på alla områden och deras hälsa är katastrofal. Medelåldern är betydligt lägre än för genomsnittet. Att romska barn tvingas gå i specialklasser försvårar deras möjlighet att läsa vidare och få jobb. Alla dessa sociala svårigheter leder till problem inom den romska kulturen, men problemet är samhällets. Det är ett fattigdomsproblem. Myten om romers kriminalitet måste avlivas, men det är många EU-politiker som driver denna myt med stöd högt uppifrån.

Detta leder till mord och mordbränder, till en hetsjakt på romer, menar han.

– Detta måste sluta! De valda politikererna måste ställa sig upp och säga ifrån.

Näste man att tala var Lars Lindgren, utredare vid DO:s utvecklingsenhet.

– Romerna i Sverige har det bättre än i andra länder i Europa, men det handlar

om en gradskillnad på alla områden.

Han berättade om DO:s arbete och om de nya lagar mot diskriminering som kommit de senaste åren, bland annat den lag som kom 2009.

– Men situationen förändras inte över en natt bara för att vi har en ny lag. Det är en stark lag, men det tar tid att förändra.

Han menar att romerna först måste känna till vad den nya lagen innebär för dem.

– Det krävs utbildningsinsatser för detta. Romerna måste också få tilltro till dem som ska se till att den nya lagen följs.

Lindgren menar också att romsk delaktighet är mycket viktigt för att kunna gå vidare.

Hans Caldaras är artist, författare och debattör.

– Det är märkligt att vi fortfarande år 2013 ska behöva tala om romsk diskriminering. När Katarina Taikon började sitt arbete på 60-talet trodde både hon och jag att det snart skulle bli bättre, men så blev det inte. Än idag är det få som känner till romerna eller deras historia.

Hans berättar om när han höll en en föreläsning nyligen för 700 lärare.

– När jag frågade hur många som visste något om romer var det bara tio som räckte upp handen.

Caldaras talade om den utsatthet romska ungdomar befinner sig i idag.

– De har en låg självuppfattning. De bär på ett arv av förnekelse. De är försummade och blir beskyllda för något de inte har gjort. De bär på smärta och rädsla varje dag.

Soraya Post är vice ordförande för The European Roma and Travellers Forum, ERTF.

– Antiziganism måste bli fullt jämförbar med antisemitism på hög politisk nivå, men för att kämpa mot antiziganism måste man känna till bakgrunden och det kräver medel. För romer i Sverige ser det fortfarande mörkt ut. Än idag råder utanförskap. Det är inte mycket som har förändrats. De kan fortfarande inte försörja sig, de diskrimineras inom

olika områden, säger Soraya Post.

Hon berättar om olika situationer i Europa då romer drabbas.

– Ingen bryr sig. Det är som på 30-talet. Det finns romska läger med taggtråd. När romer tar sig till andra länder ses de som ohyra. Som romsk kvinna känner jag stor oro. Jag fasar för morgondagen precis som dagens romska ungdomar gör.

Miranda Vuolasranta var tidigare vice ordförande för ERTF, idag är hon överinspektör i internationella relationer gällande romer på Finlands utrikesministerium.

– Romer är den största människorättsfrågan i EU idag. Rasismen är inbyggd i infrastrukturen i alla länder.

Hon menar att om man ska hitta lösningar måste man se till att det handlar om rättigheter, demokrati och att avsluta uteslutningen av romer från samhället.

Hon menar att det inte är lätt att bygga upp ett självförtroende eller att ändra på majoritetsbefolkningens attityd mot romer.

– Misstron mot romer är nedärvd sedan generationer tillbaka. För att komma till rätta med detta krävs en tydlig målsättning. Det måste finnas nationella utbildningsmål och en mediastrategi. Vi är alla ansvariga för om det ska bli en förändring. Men även samhället måste integreras med romerna.

Under paneldebatten som följde sade Hammarberg att det inte var mer retorik, eller fler analyser som behövdes.

– Det har vi så det räcker. Det som behövs är handlingsplaner, men det går långsamt.

Vuolasranta påpekade att bara tio procent av de pengars som avsatts för att integrera romer har använts.

Efter kaffepausen talade man om vad Europa gör, vad EU gör.

Pierre Schellekens, chef för EU-kommissionens representationskontor i Stockholm, talade om romernas situation i Europa.

– Det är en av de största utmaningarna som vi har. Det finns fortfarande alldeles för mycket diskriminering. Vi måste bryta det romska utanförskapet.

Miranda Vuolasranta, Soraya Post, Anna Hedh och Pierre Schellekens.

Han menar att det krävs en stor politisk mobilisering och ett riktigt politiskt ansvar. Kanske krävs det nya och starkare lagar.

– Den lagstiftning vi har från 2000 räcker inte. Romer har kortare livslängd och barnadödligheten är högre. Det är helt oacceptabelt. Nu har vi en ram för nationella strategier. Tanken är att vi ska ta oss an de problem som finns i olika länder. Vi håller på att arbeta fram strategier för samarbete när det gäller utbildning, sysselsättning, boende och hälsa. Vår målsättning är att alla romska barn åtminstone måste gå ut sjätte klass, men förhoppningsvis gå vidare till ännu högre klasser. Vuxna romer som lämnat skolan måste ha en chans att få komma tillbaka.

Framöver måste medlemsländerna kunna visa att de genomfört vad de lovat, annars blir det påföljder.

– Nu har alla länder satt upp sina mål, nu ska vi se hur det har gått. Men sysselsättningsfrågan är svår i dessa kristider och för romer är det sämst. Det finns mycket att göra och det krävs pengar, men de flesta verkar lita på att det är EU-fonder som ska finansiera allt.

Anna Hedh är Europaparlamentariker (s) och har varit engagerad i romafrågan i flera år.

– Vi måste ha romsk historia i skolan, annars syns de inte. Det finns fler romer i Europa än det finns svenskar i Sverige. Tänk om alla människor i detta land blev diskriminerade.

Hon menar att länder inte alltid rättar

sig efter Europaparlamentet, inte ens Sverige.

– Jag är bedrövad över situationen för romer i Sverige, till exempel hur polisen avvisar romska EU-medborgare. Men det är inte bara den sittande regeringen som behandlar romer illa. Även vi kunde ha gjort mer när vi hade makten.

Hon berättar att arbetet med den romska frågan är besvärlig i Europaparlamentet.

– Vi har ju partier som Jobbik där och många konservativa partier som våra egna Moderater som är rädda för att stöta sig med sina systerpartier i Ungern och Rumänien.

Hon menar också att det är viktigt att lyfta frågan om romernas situation på Balkan.

– Jag hoppas kommissionen vågar vara tuff och driva frågan om romska rättigheter vidare.

Jasenکو Selimovic, statssekreterare hos integrationsminister Erik Ullenhag fick avsluta dagen.

– Det finns en självnöjdhet bland många i Sverige när det gäller romers situation här i landet, men det finns fortfarande allvarliga problem och det finns andra länder som inom vissa områden är bättre än vad vi är. Det vi gör räcker inte.

Han talade om pilotprojekten som drivs just nu, om vikten av att sprida goda exempel och att antiziganismen måste bekämpas.

– Romska föreningsbärare är mycket viktiga och har hjälpt oss i vårt arbete, sade han.

Romsk street dance under invigningen.

Göteborg ger romerna en röst

Lördagen den 23 mars öppnade utställningen Vi är romer – möt människorna bakom myten, på Göteborgs stadsmuseum. I den pampiga utställningen berättar romer om sin vardag och sin historia. Under invigningsdagen var det fullt av glada besökare. Cirka 4500 personer kom och många av dem var romer.

De fantastiska fotografierna var tagna av Maja Kristin Nylander och de gripande intervjuerna som hör till bilderna är gjorda av journalisten Cecilia Köljning.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Romernas 500 år av utanförskap, tältliv, aktivism, glädje, traditioner, musik, och framtidshopp. Allt detta finns med i utställningen som fyller en hel våning på museet.

Invigningsdagen var späckad med programpunkter.

Konferencier var Domino Kai. Han hälsade alla välkomna.

– Museet har gett romerna vetorätt. Det är något världsunikt att man öppnar dörren för romerna. Något för andra att ta efter.

Museichef Cornelia Lönnroth tackade alla romer för förtroendet.

– Tack för att ni vågade lita på oss och dela med er av era berättelser. Vi känner oss hedrade över att ni ville göra den här

utställningen med oss. Jag hoppas verkligen att vi lyckas ändra bilden på romer så att ni får lika stor chans till ett bra liv som alla andra. Jag har lärt mig oerhört mycket under det här året som vi har arbetat tillsammans. Det har gett mig många plågsamma insikter om hur ni har blivit behandlade. Därför har det känts så bra när jag har sett hopp tändas i era ögon. Då finner sig en känsla av att något håller på att hända och att detta projekt skulle kunna göra skillnad på riktigt.

Även Bagir Kwiek, en av initiativtagarna till utställningen, talade. Han menar att runt det romska folket finns det mycket myter och fördomar.

– Här på denna utställning vill jag att

ni ska få träffa människorna bakom myterna. Här ska ni få veta vår historia, vår nutid och vår framtid som är våra ungdomar som jag vill att ni ska träffa. Museet har lyckat suddat ut den gräns som finns mellan minoritet och majoritet. Jag vill särskilt tacka Maja, Cecilia och Sofia Hultqvist för denna otroliga resa. Majas bilder som fångar romernas sanna ansikte, Cecilias texter som låter oss berätta och Sofias enorma engagemang i varenda del i den här utställningen. Utan er hade detta inte varit möjligt. Det är också tack vare Rosa Taikon och hennes syster Katarina som vi är samlade här idag. Ingen annan har gjort så mycket för vårt folk som dessa två kvinnor.

Nu fick Rosa Taikon, snart 90 år, själv ordet.

– Det är fantastiskt att få vara här. Det är otroligt vilket arbete som har lagts ner på att visa hur romerna har haft det och fortfarande har det. Den här manifestationen hade inte varit möjlig för 50 år sedan. Före 1963 var vi romer förbjudna av stat och regering att komma in i majoritetssamhället, trots att vi var svenska med-

borgare. Vi fick aldrig en chans att ens komma i närheten av grindarna till det folkhem Per Albin Hansson långt senare orerade om. Sveriges riksdag och regering borde följa FN:s lagar och deklarationer om de mänskliga rättigheterna och se till att de även gäller för romer.

Göteborgs stads kommunfullmäktigeordförande Anneli Hulthén invigde utställningen.

– Efter föregående talare är det svårt att kunna uttrycka sig med värdighet utan att känna skam för den historia som har varit och är idag, utan att känna frustration över att inte tillsammans kunna göra mer. Låt denna utställning bli en början. Vandrigen är inte över än, den kommer att fortsätta, men den kan bli lite lättare om vi gör den tillsammans. Det enda jag vill säga idag är: Välkommen hem! Jag hoppas vi får en fantastisk resa tillsammans.

Dagens uppträdande inleddes med Nejd Mija på klassisk fiol. Florin spelade dragspel och Familjen uppträdde på gården. Det fanns dockteater och Grofo och Samir spelade gitarr. Bagir Kwiek och Monica Hirsch läste sagor för barnen i sagotältet.

Vid det här laget var stämningen mycket hög. Då var det dags för de romska killarna Django och Daniel att uppträda med sitt riviga rappande. De följdes av de dansande flickorna i Röda Rosor.

Dagen avslutades med en konsert av den romska gruppen Svarta safirer som med sitt balkanösa fick många i publiken att börja dansa till den smittande musiken.

Utställningen bygger på intervjuer, foton och filmer gjorda med eller av romer främst under 2012 och är framtagna i ett nära samarbete mellan romska aktivister, frilansare och Göteborgs stadsmuseum.

Utställningen beskriver också romernas historia och deras vandring från Indien till Europa, språk och kulturarv.

Bagir Kwiek är grundare av föreningen ”Romer för kulturell utveckling” och styrelsemedlem i Romska kulturföreningen i Västra Sverige har jobbat för sitt folk

och deras rättigheter i snart tolv år. Han har skrivit om romska överlevare under andra världskriget och en rapport om romskt missbruk En förlorad generation. Han är involverad och ansvarig för många projekt med romsk inriktning. Under många års tid har han kämpat för att få till en förändring inte bara i majoritetsbefolkningen utan även bland romerna själva. Nu är han delaktig i Rom san projektet som ligger bakom utställningen på stadsmuseet.

– Detta är en jätteviktig utställning för alla människor. Här får vi berätta vår historia och förhoppningsvis ses som individer och inte som en grupp. Det är inga experter utifrån som uttalar sig utan det är våra egna berättelser som är i fokus. Nu hoppas jag allmänheten får en

annan bild av oss, säger Bagir Kwiek.

Han ser trött ut, men är mycket nöjd..

– Det känns underbart idag. Det har tagit tre år att komma hit, tre år av hårt arbete.

Utställningen visar även hantverk, smide, traditionella kjolar och musikinstrument. En vagn inköpt från England står på gården och det finns ett tält där det berättas romska sagor. Fyra nyinspelade kortfilmer där unga romer från Västsverige berättar om sina framtidsdrömmar ingår också.

– Det övergripande syftet med utställningen är att öka kunskapen och förståelsen om romers situation och historia, visa på andra bilder än de stereotypa och bryta de diskriminerande strukturer som faktiskt finns mitt bland oss. Detta är en

mycket viktigt fråga för museet.

Göteborg är också en av fem pilotkommuner i Sverige som ska jobba extra för romsk inkludering, säger museichef Cornelia Lönnroth.

Wicia Wiszniewski är musiker och aktivist och sedan fyra månader är han brobyggare på Arbetsförmedlingen i Angered. Han har också varit med i samrådsgruppen bakom utställningen.

– Vi har sagt hur vi romer tycker att det borde vara. Vi ville ha romanipé, ett riktigt romskt event. Museet har varit mycket lyhörda för detta och mycket angelägna om att göra denna utställning, berättar han.

Eldsjälen Ingrid Schiöler har väl ingen av ÉRG:s läsare undgått att höra talas om. Även hon har spelat en stor roll i Rom san projektet och den utställning som nu har sett dagens ljus.

– Tanken med detta ESF projekt är bland annat denna utställning och det är Bagirs drömmar som nu har förverkligats. Han frågade mig om jag ville vara med och arbeta med utställningen i projektet och jag var inte alls svårbedd, säger Ingrid med ett stort leende.

– Den här utställningen är en jättesuccé! Det är fantastiskt att den har blivit så bra!

Hon menar att utställningen verkligen motsvarar de tankar som fanns från början.

– Här finns hela den romska historien med utgångspunkt i vandringen från Indien fram till dagens verklighet i Europa. Särskilt viktigt är de allvarliga inslag som finns i den romska historien som till exempel Förintelsen under Andra världskriget och alla de inslag från vår egen tid som handlar om diskriminering och förföljelse idag. Men det finns också många positiva inslag med främst unga

romer som har ett stort framtidshopp.

När museet hade stängt för dagen var det dags för en efterfest för alla inblandade.

Utställningen ingår i projektet Rom san – är du rom? och är producerad med stöd av Europeiska socialfonden.

Inom projektet erbjuds även gratis utbildning om romers kultur, historia och situation idag, en foto- och intervjubok har publicerats i samband med utställningens öppnande och ett program med seminarier och aktiviteter för barn och vuxna kommer att hållas under hela 2013.

Utställningen kommer att pågå fram till den 12 januari 2014.

Angelina Dimitri Taikon och Singoalla Millon dansar till Svarta safirers musik.

Ny romsk sagobok

Det var en gång det som inte var. Det är det lockande namnet på en ny sagobok med gamla romska sagor återberättade av Bagir Kwiek. Monica Hirsch har hållit i projektet. Det är en maffig bok i stort format med stora, färgglada illustrationer gjorda av Jonas Rahm.

Text: Bengt O Björklund

Det är finurliga sagor, alltid med en romsk vinkel även om den ibland är av äldre traditionell sort. Som de flesta andra sagor, till exempel bröderna Grimm eller HC Andersen, finns det alltid en poäng med berättelserna, oftast en moralisk eller sedelärande sådan.

Det finns även en koppling till de gamla grekiska fablerna. Djur spelar ofta en viktig roll i sagornas dramaturgi. Talande hästar, tuppar, rävar och björnar befolkar sagorna.

Det finns mycket humor och värme i dessa sagor. Ofta handlar sagorna om en rom som överlistar någon. I berättelsen

Den hungrige romen överlistar en ung romsk man den snåle prästen som både är antiziganist och elak. Men eftersom han tror sig vara mycket bättre än den fattige, tiggande romen erbjuder han sig till slut att ge honom mat om han kan drömma något som är större än hans egna drömmar. Den hungrige romen överlistar honom dock. Detta är ju ett högst aktuellt tema med tiggande romer, även om dagens romska tiggare lever i en mycket större misär än den unge mannen i sagan.

Under sagorna kan man läsa vem det var som en gång berättade sagorna för Bagir.

Detta är en bok som måste finnas i alla skolor och på alla bibliotek. Den visar upp den romska kulturen på ett mycket bra sätt och är ett utmärkt sätt att integrera majoritetsbefolkningen med romerna.

Boken är utgiven av Kabusa böcker

Europas dåliga samvete

De kom som svärmar
när gränsen luckrats upp,
de spred sin misär
och den torftighet de
tvingats leva i
under alla sina år.

Plötsligt satt de överallt,
på gator och på torg,
i tunnelbanan
och under broar.
De tiggde och de spelade.

Som en våg av dåligt samvete
fanns de där en dag,
som ett uttryck för dem
vi hade glömt,
de som inte räknades,
som inte hade människovärde.

Varje dag, vinter som sommar,
påmindes vi om dem
vi hade lämnat
långt bakom oss,
men vi skändes inte,
vi gick bara förbi.

Bengt O Björklund

Skicka gärna in dina dikt till:
info@romaniglinda.se

Samtal på Rosenbad

Den 10 april arrangerade integrationsminister Erik Ullenhag i samarbete med Europarådet ett rundabordssamtal om antiziganism i Europa. På mötet samlades regeringstjänstemän från europeiska länder, romska organisationer på europeisk nivå, representanter från internationella organisationer och forskare i Rosenbad för att utbyta idéer och erfarenheter om åtgärder mot antiziganism. Med på mötet fanns också ett tjugotal svenska aktörer, bland annat romska organisationer, statliga myndigheter och MR-organisationer.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Det var, som det brukar heta, europeiska romaexperter som möttes i Stockholm för att diskutera främlingsfientlighet och intolerans mot romer i Europa.

Främlingsfientligheten, särskilt antiziganismen, har ökat i Europa under de senaste åren. Nu finns det politiska partier med uttalade antiziganistiska åsikter som de utan vidare kan sprida och profilera sig med och ökningen av övergrepp och grova våldshandlingar mot romer har ökat och förvärrats den senaste tiden.

– Dagens möte ska ses som ett startskott för övriga länder i Europa att börja lyfta frågan om hur antiziganismen i Europa kan bekämpas och romerna inkluderas i samhället, oavsett vilket land de lever i, sade integrationsminister Erik Ullenhag.

Men han såg inte så ljus på det som gjorts hittills.

– Vi har inte lyckats så bra. Romernas

situation är sorglig och det råder brist på politiskt ledarskap i den här frågan. Det här är den största utmaningen vi har i Europa idag. Vi måste stå upp för mänskliga rättigheter varje dag, även här i Sverige.

Han menar att kommer det in ett parti med antiziganistiska åsikter i regeringen förändras hela politiken. Europarådet arbetar med att lyfta romernas situation, men det räcker inte, menar Ullenhag.

– Mer måste göras. Förföljelsen måste upphöra, sade han.

Jeroen Schokkenbroek, Special Representative vid Europarådet och Generalsekreterare för Roma relaterade frågor, tog ordet.

– Uteslutningen av romer är inte alls bra för den europeiska sammanhållningen. De som arbetar för att göra en skillnad gör så oftast utan stöd samtidigt som radikaliseringsen av Europa bara ökar och

uttrycken blir allt grövre.

Han talade om de romastrategier som alla medlemsländer har gjort nyligen.

– Nu måste vi se till att de implementeras. Vi ska också starta kampanjer i olika länder för att öka medvetenheten för den romska frågan. Många har varit allt för tysta. Nu måste vi få fler att engagera sig och säga ifrån, bland annat när det gäller alla dessa hatkommentarer som finns på nätet.

Förmiddagens moderator var Tomas Hammarberg. Han tog först upp situationen med romska tiggare i Stockholm.

– De har det tufft och är föremål för en mycket stor diskriminering. Samtidigt försöker en del politiker att kriminalisera dem. Men de är symptom på ett stort EU problem.

Tomas talade om hur vardagsrasismen drabbar romer varje dag och om de strategier som alla EU länder har anammat.

– Men det görs allt för lite på plats för romer. De märker sällan någon skillnad. Ett stort problem är att romerna sällan är involverade i arbetet. De måste vara med i arbetet som ska inkludera dem i samhället, även på lokal nivå.

Näste talare var Rudko Kawczynski, ordförande i European Roma and Travelers Forum, ERTF.

– Jag ser inga förändringar på romernas situation. Politiker tillåts fortfarande använda ett helt oacceptabelt språk. Vi ses som djur och kriminella. Vi romer är mycket besvikna och har tappat förtroendet för alla dessa samtal, för alla dessa rapporter och börjar nu gå vår egen väg. Sjuttio procent av Europas folk är emot oss. Vi ses inte som människor som tillhör ett land. Vi ses som ett problem. Ska vi bli tvungna att bli aggressiva och slå tillbaka? Måste vi ha ett eget land?

Alla inbjudna talare, representanter för de EU länder som arbetar med romsk inkludering och experter från olika organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter, presenterade sedan rådande situation i varje land. Marius Jitea från Rumänien, var en av dem.

– Vi har ett initiativ att reservera 100

000 arbeten för romer och den rumänska regeringen har börjat tackla nåthet, men webplatserna flyttar hela tiden, ofta till USA där man har en annan syn på yttrandefriheten, sade han.

Ivan Ivanov, vd för European Roma Information Office menade att rasister ofta förnekar att de är just rasister.

– Rasistiska partier säger istället att de är nationalister. Romer är sällan med när besluten tas, de är inte representerade i media. Ett annat problem är att när EU startar ett romskt projekt ses det ofta som orättvist av andra medborgare.

Stefano Kuzikov, ordförande i riksförbundet Romer i Europa, belyste den institutionella diskrimineringen.

– Den diskrimineringen ligger i vägarna sedan hundratals år, sade han.

Alisa Spindler från European Roma Right Center, ERRC, menade att attityder bygger på okunskap.

– Varför tror folk att det är tillåtet att diskriminera romer, att demonisera dem? Vi måste umgås mer. Vi är alla människor.

Soraya Post, vice ordförande i ERTF, höll med.

– Att se sig som antiziganist, men inte rasist är tydligen helt okey. Det är ingen skam att vara antiziganist någonstans i Europa idag.

Pietro Volpiani från Italien kom beskedet att antiziganismen inte används som slagträ i den valrörelse som nu är igång.

– Men antiziganismen är mycket spridd i Italien bland folk och media. Den går så högt som till domare. Många anser att romer inte är mänskliga.

Man kan sluta sig till att alla som talade under förmiddagen berättade om antiziganism som vardag i alla Europas länder.

Hans Caldaras menade att det är den dolda diskrimineringen som är mest skrämmande.

– Den råder inom alla områden. Det är också helt oacceptabelt att behöva lämna sitt land hals över huvud för att få tillbaka sitt människovärde. Detta måste sluta nu, sade han.

Eftermiddagen var avsatt till konstruktiva idéer om hur man ska göra för att förändra rådande situation. Men det blev ännu mer presentationer av vad som görs eller är på gång i de olika länderna och få konkreta förslag.

Jasenکو Selimovic, statssekreterare inledde eftermiddagen.

– På grund av den rådande ekonomiska situationen i Europa är inte romer en prioriterad fråga, inte mänskliga rättigheter heller. Men risken är att om romerna försvinner från den europeiska agendan tar det lång tid att ändra på folks attityder. Samtidigt måste vi få romerna att lita på de institutioner som arbetar för dem.

Bland förslagen som sedan följde var att frivilligorganisationerna måste hjälpa till mer. ECRI:s Francois Sant'Angelo menade att det behövs vassare instrument.

– Vi är mycket beroende av de lokala regeringarna och vi hoppas att kommissionen börjar agera mer kraftfullt, sade han.

Fler landsbeskrivningar följde. Bilden av ett Europa där hatet mot romer tillåts grassera fritt växte fram. Pietro Volpiani berättade om hur polisen lyckats stänga ner hatsidor på nätet.

– Nyligen dömdes en man till fyra år för att ha spridit rasistisk propaganda på nätet.

Alisa Spindler menade att förändringar måste komma uppifrån.

– Den franske presidenten lovade

innan valet att det inte skulle bli några fler utvisningar av romer, men de har fortsatt.

Hon menade också att det krävs mer utbildning.

– Vi måste även utbilda de som ska utbilda.

Många underströk medias roll. Andra verktyg kan vara att förbättra kommunikationen mellan romer och majoritetssamhället, att driva informationskampanjer och att skärpa lagstiftningen mot brott mot romer.

Martin Martinek från Tjeckien berättade att Tjeckien ska se över hur media behandlar romer.

Tomas Hammarberg tyckte att det var dags att knyta till sig FN i dessa frågor.

– EU:s medlemsländer borde börja samarbeta med FN och etablera begreppet antiziganism.

Idaver Memedov från Osse tog upp problemet med polis kontra romer.

– Ofta har polis och åklagare ingen kunskap om hur man ska behandla hatbrott mot romer.

Dagen avslutades med ett brandtal från Fred Taikon. Han hade helst velat tala på romanés, men övergick till att tala svenska. Han var kritisk till att Ungern inte längre var ett demokratiskt land och hur viktigt det är att etablera begreppet antiziganism.

– Det vi har hört idag är inget nytt. Vi kan inte, som någon sade, ta ett land till vårt eget, vem ska vi då flytta på.

Pippis Kabeljo

Det här behövs till ca: 8 personer

- 1 kg. Kabeljo
- 1 stor Gul paprika
- 1 stor Röd paprika
- 1 stor Grön paprika
- 2 st. Purjolökar
- 2-3 st. Lökar
- 2 st. Ägg
- 2 st. Burkar krossade tomater
- 2-3 msk. Tomatpuré
- 4-5 dl. Mjöl
- 5 msk. Margarin eller olja
- Salt och peppar efter smak

Så här urvattnas fisken:

Fisken spolas under rinnande kallt vatten så att saltkornen försvinner. Dela fisken i bitar, lägg dem i en bunke med kallt vatten. Fisken ska ligga i vattnet i ca: 10 timmar, byt vattnet 3-4 gånger.

Gör så här:

Skär och skölj grönsakerna. Lägg dem i en stor gryta och fräs dem lite. Salta och peppra grönsakerna när de fräst ihop ett tag. Häll i de krossade tomaterna och tomatpurén, låt sjuda i 5 minuter. Panera fiskbitarna, Stek fisken tills den fått en gyllenbrun färg. Lägg den stekta fisken över grönsaks såsen i grytan och låt småkoka i 20 minuter. Serveras med potatis och bröd.

Smaklig måltid!

I många år ansvarade min syster Pippi för dessa sidor. Mycket god mat blev det och recepten var mycket uppskattade och efterlängtrade. Därför kör vi nu ett av hennes recept i repris, nämligen ett recept som efterfrågades under festligheterna i Stockholm under 8 april firandet.

Bakaláva

Gadó trubúl ca: 8 ženénge

1 kilóvo	Bakaláva
1 barí	Gálbeno pipárka
1 barí	Loló pipárka
1 barí	Zéleno pipárka
2	Púrurja
2-3	Purumá
2	Anřé
2 kutíji	Ličardéperedéci
2-3 baré řojá	Peredéjciáko puré
4-5 baré řojá	Aró
5 baré řojá	Čil vájke vulój
Lon thaj parnó pipéri	

Gadeá bi londžarés o mašó:

Xalav o mašó telál o kránto ži kajči maj dikhés o xurdó lon. Šin o mašó ánde baré kotorá, tho le kotorá ánde jekh barípiríthajpherépirí pajésa. Muk o mašó te bešél ándo paj maj xánci 10 časurja, pařuv o paj 3-4 dáti.

Ker gadeá:

Šin thajXalav le zelenimáta. Šor le ánde jekh barípirí. Muk te pečól čiřa, na bistér o lon thai o pipéri. Šor andré le ličardé peredécithaj o Peredéjciákopuré, muk te čiřól ande 5 minúci. Ambólde o mašó ándo le anřé thaj ándo o ařó. Pek o mašó te lel čiřa fárba. Akaná tho o pekó mašó oprál pe le peke zelenimátaánde é pirí thaj

muk te čiřól lokés ánde jekh than ánde 20 minúci. O mašóxálpe le kolompirénsa thaj o manřó.

Xan pe sastimáste!

Ánde but berš lelas muří phej e Pippi sámas pe gadala xebenéske rigá. But lašó xabén lašarda thaj buténge sas drágo láko xabén thaj vi adžukerenas te maj avél é Romani Glinda pe lénge skafedjea.

Kána vazdam o Internationálno džes 8 april sas manúš kaj pušénas palá láko xabén.

Ánda godjá maj sikavás jekh ánde le xabenáta kaj voj lašardás.

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Anmäl diskriminering till DO!

DO arbetar för att diskriminering inte ska förekomma i samhället. Genom att anmäla diskriminering till DO gör du tre bra saker:

1. Du ger dig själv möjlighet att få upprättelse för den kränkning som du utsatts för.
2. Du bidrar till att synliggöra diskrimineringen.
3. Din anmälan kan bidra till att andra inte behöver utsättas för samma sak som du.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Rådgivningen har följande öppettider:

- Måndag - tisdag 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Onsdag 13.00-15.00
- Torsdag - fredag 9.30-11.30

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se